

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 39

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 39. — Рівне: РДГУ, 2008. — 202 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії і методики виховання та навчання учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді, підготовки майбутніх педагогів.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 28.03.2008р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

4. Возрастная педагогическая психология / Под ред. М.В.Гомезо, М.В.Матюхиной, Т.С.Михальчик. – М.: Просвещение, 1984. – 255с.
5. Лейтес Н.С. К проблеме сенситивных периодов психического развития человека //Принципы развития в психологии. – М., 1978. – С.196-203.

Резюме. Знання психології людини, закономірності розвитку дитини, процес виховання особистості на різних вікових етапах, аналіз фізіологічних і психолого-педагогічних особливостей підлітків визначають, що саме отрочество, з його розвитком абстрактного мислення, самосвідомості (що допомагає підлітку у формуванні власного Я-образу), з його чутливістю до групової діяльності (стремління визначитися і знайти своє місце в колективі) є найбільш підходящим етапом для формування патріотизму.

Ключові слова: патріотичне виховання, підліток, психолого-педагогічні особливості, конформизм, самосвідомість, соціально-педагогічне впливання, переконання.

The summary. Knowledge of psychology of people, regularity of child development, upbringing of the individual, analysis of physiological and psychological peculiarities of teenagers prove, that teenagers with their abstract thinking and self-consciousness (which helps teenagers to form their individual self-image) with their ability to work in groups (desire to find themselves and to find their place in the team) are in the most susceptible age of their lives to be brought as patriots.

Key words: patriotic upbringing, pedagogical psychological peculiarities, teenager, conformism, self-consciousness, social-pedagogical interaction, belief.

Одержано редакцією 07.04.2008.

УДК: 37. 013. 6

Н.В. ПОЛЩУК, М.С. ПАНЧЕНКО, І.М. ПАНЧЕНКО

В.І. ВЕРНАДСЬКИЙ І ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІЇ

Резюме. У статті розглядаються основні аспекти впливу наукової і філософської спадщини В.І. Вернадського на формування інтелектуального потенціалу української нації.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, нація, народ, освіта, наука, ідеї, творча особистість, біосфера, ноосфера, патріотизм, суспільна свідомість.

Аналіз будь-яких моделей соціально-економічного та науково-технічного розвитку країн, що після Другої світової війни здобули успіх у народному господарстві, досягнувши на його базі матеріального добробуту, показує, що без тотальної мобілізації інтелектуального потенціалу нації, її духовного відродження, інвестицій у виховання людини як творчої особистості – її освіти і культуру, професіоналізм і соціальну активність, патріотизм і суспільну свідомість, тут не обійтися. Яскравим представником такої творчої особистості після Першої світової війни, в розпал громадянської війни в Україні і розрухи її народного господарства, занепаду освіти, науки і культури був В.І. Вернадський. Він відіграв, як інтелектуал самого високого гатунку, провідну роль в об'єднанні представників тодішнього інтелектуального потенціалу української нації, заснувавши першу національну Академію наук. І в наш час наукова і громадська діяльність В.І. Вернадського може мати неопіненне значення для становлення освіти, науки і культури України.

Рід Вернадських не був знаменитий. За деякими відомостями, литовський шляхтич Верна боровся у військах гетьмана Хмельницького проти польського панування на Україні. Потомки Верни (Вернацькі) осіли на Запорозькій Січі. Прадід Володимира Івановича, Іван Миколайович Вернацький, переселився із Запорозької Січі в Чернігівську губернію. Він добився включення свого прізвища в списки дворян, але пізніше був виключений з цих списків. Проте син Івана Миколайовича отримав право на дворянство по службі, змінивши прізвище на Вернадський. Дід Володимира Івановича – Василь Іванович – служив військовим лікарем в армії Суворова. Син Василя Івановича – Іван – народився і довго жив у Києві. Він працював професором політичної економії і статистики у Київському університеті, а потім переїхав до Петербурга, де 12 березня 1863 року народився Володимир Іванович Вернадський. Через п'ять років сім'я Вернадських переїхала до Харкова. Із спогадів Вернадського випливає, що роки життя в Харкові були найкращими в його житті.

Як і батько, Володимир Іванович теж завжди був спрямований до суспільного життя, до вимог практики; ніколи не мирився з будь-якими формами гноблення людини. Перше своє самостійне дослідження гімназист Володимир Вернадський присвятив положенню слов'ян в Австро-Венгрії.

Здавалося сину професора найпростіше було йти по науковому шляху батька. Проте потреба самореалізації змушує його шукати власні шляхи в житті. Він прийняв рішення: випробувувати опір своїх предметів дослідження, переборюючи труднощі, напружуючи всі свої сили. Тільки так він зростав, кріпнув, формувався як особистість, як один з найяскравіших представників інтелектуального потенціалу українського народу, геніальних творців науки і техніки.

Інтелектуальний потенціал нації можна розглядати як спроможність її нагромаджувати й творити нові знання, ідеї, проекти та іншу семантичну інформацію. У цьому випадку інформаційний потенціал – показник тієї частини творчого виходу (результату) інтелектуального потенціалу, який матеріалізований у різних носіях

інформації й введений у суспільну систему комунікацій і взаємодії для розв'язання тих чи інших наукових проблем. У такому широкому розумінні інформаційний потенціал інтегрує низку елементів: нагромаджений інформаційний ресурс (тобто інформаційний тезаурус суспільства); національні інститути і модули творення нових знань; наявність кадрів, творчих людей, які володіють нагромадженими і створюють нові знання, що збільшують можливість розвитку (тобто людський фактор); систему їх комунікацій та поширення знань; інформаційну індустрію (застосування ЕОМ, програмно-математичне забезпечення тощо).

Зупинимося на декількох методологічних аспектах якісно нового інформаційно-діяльнісного підходу до розуміння складових понять інтелектуального потенціалу нації.

Аспект перший. Поняття “інтелект” включає в певному сенсі “інакомислення”, “незвичайну, нову думку”, тобто творення суспільно нової інформації, нових знань та досвіду. Зрозуміло, про толерантність щодо інакомислія, а тим паче до інакомислячих, навіть у столиці колишньої імперії (СРСР), а тим більше у колишніх братніх (тобто колоніальних) республіках (а в Україні особливо) і мови не могло бути. Натомість була нібито науково винайдена класова формула $2 + 1$ (робітники, селяни і прошарок інтелігенції), за якою до інтелігенції зачисляли всіх, хто мав вищу освіту, був зайнятий у сфері розумової праці. У цей спосіб якісна сторона підмінялася кількісною, а зміст, сутність інтелектуальної елітарності спільноти – формою соціального переміщення. Бо в сфері розумової праці можна формально перебувати, але інтелектом як вищим ступенем прояву розуму, необхідним і достатнім для творення нових знань, не кожен володіє.

Отже, інтелектуальна аристократія – національна духовна еліта – це не замкнутий на підставі формальних критеріїв соціальний клас чи прошарок, а відкритий, перманентний суспільний процес, до якого може долучитися кожен, в тому числі студент, учитель, хто духовно й інтелектуально дозрів як особистість, спроможний своїм творчим внеском збагатити, (примножити, приростити) знання нації, народу, людства в цілому. Тобто приріст інформації, рівень її новизни, масштаб та перспектива застосування визначають причетність до еліти нації. Альтернативи тут не має.

Наявність нібито великого прошарку так званої радянської трудової та творчої інтелігенції, як найбільшої у світі кількості на душу населення інженерів, студентів, учителів, числа газет тощо, несла ідеологічно-пропагандистську завантаженість. Кількісними показниками прикривали духовну спустошеність нації та її вимирання, відсталість якісного рівня науково-технічного прогресу й суспільного поступу. Бо такий прогрес є рухом вперед лише тоді, коли його розглядати в системі ноосферного розвитку В.І. Вернадського – сфери розуму, загальнолюдських вартостей, досягнень планетарної науки для розвитку нації й використання людського розуму в цілому, тобто нові знання, прирощення інформації входять у світову скарбницю знань з позитивним (раціональним) для розвитку всіх, а не негативним (іраціональним) знаком.

Другий надзвичайно актуальний методологічний аспект інформаційного підходу до якості розуміння інтелектуального потенціалу нації, на якому варто наголосити, необхідний, аби викрити спекуляції інтернаціоналістів різних мастей щодо національного і загальнолюдського в освіті, науці, культурі.

Інтелектуальний потенціал нації (народу) не можна розглядати поза інформацією. Семантична інформація є основною формою вияву, суспільної фіксації та взаємодії інтелекту нації, „виміру” його творчої діяльності у виробництві нових знань, ідей, проєктів. Тому важливо розрізнити, а особливо щодо нації, відмінність інформаційного потенціалу та ресурсу. Якщо соціальна спадкоємність (наступність) розвитку забезпечується рухом традиційних знань від покоління до покоління, тобто соціальним рухом інформації по вертикалі, в результаті чого вони нагромаджуються у вигляді інформаційного ресурсу, то формування інтелектуального потенціалу і новотворення (нові знання і досвід) відбуваються по горизонталі на рівні особистості. Тільки на базі нагромадження якісного ресурсу формується інформаційний потенціал для розв'язання насущних проблем сьогодення (створюються конкурентоздатні технології, „ноу-хау”, нові матеріали, твори літератури, мистецтва тощо).

Таким чином, якщо якісний інформаційний ресурс, який акумулюється завдяки минулій праці, це загальнолюдське надбання, то інформаційний потенціал у момент його творення завжди має національне авторство.

Це яскраво видно на прикладі особистості В.І. Вернадського – першого президента Академії наук України. 1918-1921 роки – це роки його наукової і педагогічної діяльності безпосередньо на Україні, яка тоді хоча і не тривалий час, а все ж була відносно самостійною державою. Тоді, як і нині, глобальні соціально-економічні зміни в Україні, дуже серйозно впливали і впливають на внутрішній світ усіх членів суспільства. У цих умовах на другий план відходять цінності, що століттями були пріоритетними в нашому народі – служіння Вітчизні, суспільству, людям; на перший план виходять гедоністичні, споживчі, суто індивідуалістичні цінності. Зараз мають місце спроби вироблення єдиної ідеологічної схеми для України – країни унікальної за своїми історичними, культурними, етнічними, економічними і соціальними особливостями. На жаль, ці спроби нині, як і тоді, за своєю суттю неефективні [4] у зв'язку зрізновекторністю соціально-політичних сил і відсутністю яскравого, високоавторитетного науковця широкого профілю, з якого майбутні інтелектуали могли б брати приклад. Тому проблема, винесена до заголовку в нинішніх історичних умовах є актуальною.

За обсягом наукового кругозору і різноманітністю наукових відкриттів геніальний український вчений В.І. Вернадський стоїть дещо осторонь від інших великих природодослідників. Молекулярні кристалічні структури, планетарні геохімічні оболонки, історія мінералів і геосфер, рух хімічних елементів Землі, геологічна роль живої речовини в історії планети, вчення про біосферу і ноосферу – такий короткий перелік

низки наукових інтересів вченого – мислителя, природознавчі і філософські ідеї якого набирають з часом все більшу актуальність [1].

Десятиріччями, цілими століттями будуть вивчатися і поглиблюватися його геніальні ідеї, а в працях його – відкриватися нові сторінки, які служать джерелом нових пошуків; багатьом дослідникам доведеться вчитися його гострої, настирної і відшліфованої, завжди геніальної, інколи важко зрозумілої творчої думки; молодим поколінням він завжди буде служити вчителем у науці і яскравим зразком плідно прожитого життя. Так писав про Вернадського академік Ферсман [6].

Колись Сократ вказував, що у ланцюгу послідовних розумових висновків, які приводять до вірної думки, йому допомагає таємничий дух, демон, геній. З того часу повелось вважати, ніби вибрані люди наділені з народження даром генія і тому здатні на надприродні діяння. Про вроджені таланти відомо немало – деякі діти здатні чудово грати на музичних інструментах і створювати музику, малювати, вивчати іноземні мови. Проте варто зауважити, що такі обдаровані діти не завжди стають великими людьми.

А як бути з тими мислителями, творцями, дитинство яких не відмічено особливими талантами і яким доля не створювала особливих обставин для прояву геніальності? Ким вважати їх?

Певно якраз їх і потрібно вважати великими людьми. Така людина працює наперекір долі. Вона в муках переборює вроджені і набуті свої недоліки. Вона шукає в своїй душі ті чудові іскри, які пізніше зможе перетворити в яскраве світло. Така людина одночасно творець і витвір, створювач самого себе. Для цього вона добивається від себе найвищої віддачі сил, розуму, волі. Такою людиною і був В.І. Вернадський.

Майже сім десятиріч тому у фізиці немало дискусій викликала думка, що в світі елементарних частинок існує ліве і праве. Знаменитий фізик-теоретик, лауреат Нобелівської премії, один з основоположників квантової теорії речовини і поля В. Паулі говорив про те, що він не вірить, що бог є лівшею... і готовий побитися об заклад на дуже велику суму, що експеримент дасть симетричний результат.

Дійсно, на перший погляд, яка різниця для елементарних частинок, куди їм вилітати з ядра атома? Проте передбачення В. Паулі з шокуючою достовірністю не збулися.

Вернадський передбачав можливість різниці між правим і лівим у світі найдрібніших частинок речовини або порцій енергії (частинок матерії) за двадцять років до того, як видатні фізики задумалися про відсутність симетрії, однорідності в мікросвіті. Вернадський висловив думку, що простір-час глибоко неоднорідний, і явища симетрії можуть у ньому проявлятися тільки в обмежених інтервалах. Лабораторний експеримент впевнено підтвердив цю фундаментальну думку Вернадського.

Утім, Вернадський був не тільки фізиком. Він займався геологією, кристалографією і біологією, вивченням ґрунтів, природної води, метеоритів, геохімією радіоактивних елементів. Він збагатив науку глибокими ідеями, які стали основою нових провідних напрямків у сучасній геології, мінералогії, гідрогеології; висунув наукові проблеми важливого практичного значення у галузях геохімії рідких і розсіяних елементів, пошуків радіоактивних мінералів, ролі живих організмів у геохімічних процесах, визначення абсолютного віку гірських порід і ін. Значну роль відіграли дослідження Вернадського в дослідженні структури силікатів і алюмосилікатів. Вернадський – основоположник вчення про біосферу і ноосферу. Він створив всесвітньо відомі школи мінералогів і геохіміків. У 1943 році АН СРСР заснувала премію, а в 1963 році золоту медаль імені В. І. Вернадського. У 1964 році гірська система в східній частині Антарктиди була названа на честь геніального українського вченого – Гори Вернадського.

Володіючи надзвичайно широкими знаннями, він вмів сам генерувати нові ідеї – цікаві, неочікувані і глибокі. Так, наприклад, Вернадський ще на початку 20-го століття стверджував, що розпочинається незвичайний злет науки, справжня революція, яка має величезне значення для всього людства. Задовго до початку Другої світової війни Вернадський попереджував про можливість використання ядерної енергії для військових цілей і писав про велику відповідальність вчених перед суспільством. Він застерігав людство від загрози самовинищення. В ті роки навіть видатний фізик, лауреат Нобелівської премії, відкривач атомного ядра Е. Резерфорд говорив: „Хто вірить у можливість використання енергії, захованій у ядрі – той невіглас”.

В.І. Вернадський добре розумів, що не все панівне в ідеях даного часу істинне. У майбутнє переходять тільки передові і прогресивні ідеї, які несуть у собі пізнання нових граней раніше неосягнутого. Воно не тільки переходить у майбутнє, а й збагачує собою ноосферу життя. Це дійсно так, якщо згадати, що з часу його смерті, з 1945 року, опубліковано шестеро більше наукових робіт, ніж за всю історію науки до 1945 року. Багато з ідей Вернадського живі і сьогодні, а деякі з них ще чекають своїх інтелектуалів.

Наприкінці свого життя він писав про те, що не можна відволікати думку виключно в сторону особистих, дрібних справ, коли кругом стоять густою стіною великі ідеали, коли кругом стільки поля для думки серед гармонійного, широкого, гарного, коли кругом йде боротьба за те, що свідомо сприйняла своїм і дорогим наша особистість. Він мислив для того, щоб повніше жити. Заняття наукою були для нього засобом більш глибоко пізнати природу, самого себе, все людство.

В.І. Вернадський любив і поважав людей – не узагальнений народ, натовп, як це роблять деякі з сучасних багатих політиків, так званих борців за вільну і незалежну Україну (чому вона й досі не вільна й залежна), а людську особистість; не всіх, а кожного. Він вірив у велике майбутнє людства і всіляко намагався наблизити його. За його власним визнанням, життя для нього визначалось любов'ю до людей і вільним пошуком істини.

Отже, Україна має пишатись таким геніальним сином і не втрачати його наукові і філософські

здобутки, а передавати їх майбутнім поколінням. Це найважливіше завдання кожного педагога в сучасних, нелегких умовах існування України.

Україна в сучасну пору не входить до авангарду країн щодо творення інформаційного суспільства на основі застосування комп'ютерів нового покоління із штучним інтелектом. Однак вона не опрацювала повною мірою і стрункої національної системи розвитку своїх, так би мовити, людських когнітивних структур, не позбулася перешкод (внутрішнього, а особливо зовнішнього блокування) природного руху інформаційних потоків, плазування перед чужим словом і чужою системою творення, не вирвалася з тенет інформаційної блокади й ізоляціонізму. А, найголовніше, творча праця на державному рівні не набула ні належної суспільної цінності, ні матеріальної винагороди, ні соціального захисту, ні координації творчих зусиль з метою одержання синергетичного ефекту. Без цього не може бути сформована ефективна система селекції й використання молодих талантів, урахування їх творчих нахилів, соціальних вартостей і орієнтацій, мотивів вибору професій, адекватності суспільним потребам та пріоритетам перспективного розвитку України.

Безумовно, окрім системи пошуку педагогами молодих національних талантів, таких як Володимир Вернадський, Юрій Дрогобич, Юрій Кондратюк, Михайло Кравчук, Степан Тимошенко, Іван Пулюй, з огляду на інформаційні аспекти розвитку інтелекту нації, повинно активно виконати першорядну роль всеукраїнське впровадження, починаючи з дитячих садків і закінчуючи вузами, концепції національної школи (початкової, середньої та вищої). В першу чергу така концепція має ставити акцент на звільненні шкільних програм і посібників від нашарування різних ідеологем, повернення історичної правди і справжньої науки, виховання високих духовних, моральних і патріотичних якостей у майбутніх будівничих української державності. Позитивним є те, що педагоги України разом з ученими різних спеціальностей, працівниками Міністерства освіти певні кроки, хоча з великими труднощами, все-таки здійснюють.

В.І. Вернадський не тільки великий вчений, але й визначний гуманіст навіть нашого часу. Справді, нинішній етап історії переконує, що людина ввійшла в життя тихо, а щезнути може досить гучно під трагічні вибухи створених нею знарядь винищення. Правда, цей гуркіт вибухів сприймати уже буде нікому. В.І. Вернадський думав і про це, бо ще 1922 році говорив: „Ми підходимо до гігантського перевороту в житті людства, з яким не може зрівнятися ніщо, раніше пережите. Недалекий той час, коли людина отримає в свої руки атомну енергію, таке джерело сили, яке дасть їй можливість будувати своє життя так, як вона захоче. Це може статися у найближчі роки, може бути і через століття. Але ясно, що це має бути. Чи зуміє людина скористатися цією силою, направити її на добро, а не на самовинищення? Чи доросла вона до уміння скористатися тією силою, яку неодмінно повинна дати їй наука? Вчені не повинні закривати очі на можливі наслідки їхньої наукової праці, наукового прогресу. Вони повинні почувати себе відповідальними за наслідки цих відкриттів, повинні пов'язувати свою роботу з кращою організацією всього людства” [2].

Скільки мудрості в цих словах! Як далеко потрібно було уміти бачити, щоб висловити подібне в роки, коли в країні тільки закінчилася громадянська війна, ще не подолані були наслідки голоду, економічна розруха.

Відповідальність кожної людини, ким би вона не була, за свої дії, вчинки – надзвичайно важлива річ. Нині все очевиднішими стають наслідки нерозумних дій слабо підготовлених до своєї професії людей, хижацького, бездарного господарювання невігласів, їх керівництва, їх марнотратства. Ігнорування відповідальності уже привело до багатьох бід. Не можна ні на мить забувати, що „наука, – як мудро застерігав Джон Бернал, – не тільки вказала щасливий шлях для всіх, але і відкрила перспективи загальної загибелі не тільки для людства, але і взагалі всього живого на Землі” [3].

При всіх труднощах побуту, життєвих невлаштованостях, В.І. Вернадський продовжував пошуки розгадки таємниць життя, закономірностей взаємовідношень людини і природи. Все очевидніше він починає усвідомлювати, що перехід біосфери в ноосферу – процес об'єктивний, хоча невіддільний від вчинків і дій людини, її розуму. Останнє привело в наш час до створення не стільки ноосфери, а й техносфери, яка, як відзначав Джон Бернал, відкрила перспективи планетарної катастрофи. Саме тому на перше місце все більше і більше виходить проблема відповідальності людини за її дії, за долю біосфери і всього живого на нашій планеті.

Поряд з цією високосвідомою розумною організацією всього суспільного життя все зростаюче значення набуває виховання нової моралі, високої культури, поведінки молодих людей, зростання відповідальності кожного за свої вчинки і дії. Шлях до цього не простий і не легкий. Надто багато тваринного тяжіє над людиною (будь-якою ціною задоволення особистих потреб), досить заскорузлі звички старих підходів, далеких від нормальних людських методів вирішення нових проблем.

Безумовно, неймовірно важко усе це вирішувати в умовах, коли історія не розв'язала віками затягнуті вузли класової і соціальної обмеженості, роз'єднаності людей і народів, але вирішувати треба. Тим більше, що пізнані таємниці природи стають рано чи пізно надбанням усіх, незалежно від національного, політичного чи соціального устрою країн. Більше того, чим глибше осягають люди закони буття, тим точніші і майже ідентичні форми їх виразу, зрозуміліша для всіх їх суть. Єдність мети завжди формує єдність дій. А нині саме життя поставило перед людством невідкладними такі завдання: збереження миру, природи, її чистоти, забезпечення нормального буття і розвитку всього живого. Успішно вирішити їх можна тоді, коли кожен чимось поступиться. Допомогти в реалізації цього процесу має розум, та могутня, за висловом В.І. Вернадського, геологічна сила, яка, створюючи ноосферу, здатна, пізнаючи закони життя, продовжувати могутню творчу роботу в гармонії з природою. Але той же розум, втративши контроль, впавши в безумство, може привести в

дію створені ним засоби знищення, які в одну мить зруйнують те, що створювалося мільярдами років космічної еволюції на Землі.

Щоб цього не сталося, наука, зосереджуючи увагу на пізнанні природи, повинна все більше концентрувати зусилля на вивченні самої людини. Як ніколи раніше набуває значення для нині живучих заклик стародавніх греків: „Пізнай себе!” Справедливе твердження Тейяр де Шардена, що „коли ми йдемо до людської ери науки, то ця ера буде вищою мірою ери науки про людину. Люди зрозуміють, нарешті, що саме людина як „предмет пізнання” – це ключ до всієї науки про природу” [5].

Добуте геніальним розумом В.І. Вернадського складає часточку тих істин, вірність яких підтвердив час. Вмирає фізично людина, але безсмертні плоди її розуму, якщо вони збагатили знання людей, увійшли в життя і стали складовим елементом гігантської сили людського творення.

Характерно, що невичерпно багаті ідеї В.І. Вернадського народжувалися на Україні, з якою видатний вчений був пов'язаний не тільки як перший президент Академії наук України. Багато років кожного літа він приїздив до села Шишаки під Полтавою, де була його дача. Зустрічі з людьми, природа Полтавщини сприяли, як визнав вчений, формуванню тих ідей, поглядів, які були покладені в основу висловлених ним наукових концепцій. В.І. Вернадський все життя органічно був зв'язаний з Україною.

Усе геніальне належить майбутньому, бо за своїм змістом воно завжди революційне і сприяє наближенню цього майбутнього, як сприяли йому ідеї і пошуки В.І. Вернадського.

Насамкінець зазначимо, що тут розглянуто не повно і не всі аспекти інформаційно-діяльнісного підходу до розуміння інтелектуального потенціалу нації. Автори зовсім не вважають, що всі висвітлені ними у зв'язку з цим тези беззаперечні. Однак було б також неправильно розглядати запропонований підхід лише щодо української нації, а й інших народів, які виникли на теренах бувшого Радянського Союзу.

Протягом ХХ століття науки переважно відособлювалися, подрібнювалися, народжувалися. Як ми бачимо тепер В.І. Вернадський не рахувався з межами окремих наук, об'єднував різні області знань. Проводячи спеціальні наукові дослідження, він був у той же час філософом (але не марксистським), істориком, організатором науки, торкався проблем моралі, людської особистості, свободи і справедливості. Це – майбутнє науки.

Творчість В.І. Вернадського, яка давно уже стала надбанням історії, довго ще буде залишатися джерелом нових наукових досягнень. Проте на відміну від росіян, які вважають В.І. Вернадського російським національним генієм і якому в Росії віддається належна честь і слава, в незалежній Україні, сином якої він також є, ще не складені відповідні почесті. Зокрема, не видані українською мовою його праці. Українські вчені і філософи практично не використовують наукову і філософську спадщину великого мислителя ХХ століття. Не тільки вищі наукові заклади не використовують цю спадщину, але навіть особливі школи пристосовують молоду людину до окремих наук, до окремих технічних професій. І хоча все частіше лунають голоси, які закликають до синтезу знань, реальні результати дуже далекі від ідеалу.

Становище вшанування пам'яті В.І. Вернадського в Україні не рятує і те, що у Києві центральний проспект академістечка названий його іменем, як і центральна наукова бібліотека, а також у Сімферополі за указом президента України його ім'я було присвоєне Таврійському національному університету. Необхідно робити все можливе, в тому числі і в вузах, і в середніх закладах освіти, щоб В.І. Вернадський став українським національним генієм, як і Т.Г. Шевченко та інші видатні сини і дочки нашого народу, родівід яких виходить з нашого краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баландин Р.К. Вернадский: жизнь, мысль, бессмертие. – М.: Знание, 1979. – 176 с.
2. Вернадский В.И.. Очерки и речи. – М.: Научн. хим.-техн. издат., 1922. – С. 1-2
3. Джон Бернал. Возникновение жизни. – М.: Мир, 1964. —С. 207.
4. Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення // Зб. наукових праць “Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти”. – Рівне: Наукові записки РДГУ, 2007. – С.120-126.
5. Тейяр де Шарден. Феномен людини. – М.: Мир, 1987. —С.220.
6. Ферсман А.Е. Жизненный путь академика Владимира Ивановича Вернадского (1863-1945). Избранные труды. Т. 5. – М.: АН СССР, 1959. – 320 с.

Резюме. В статье рассматриваются основные аспекты влияния научного и философского наследия В.И. Вернадского на формирование интеллектуального потенциала украинской нации.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, нация, народ, образование, наука, идеи, творческая личность, биосфера, ноосфера, патриотизм, общественное сознание.

The summary. In this article are considered the basic aspects of influence of the scientific and philosophical inheritance of V.I. Vernadskogo on formation of a mental potential Ukrainian the nations.

Key words: a mental potential, the nations, people, formation, a science, ideas, the creative person, biosphere, a noosphere, patriotism, public consciousness.

Одержано редакцією 17.12.2007.

ЗМІСТ

<i>Бех І.Д.</i> Психологічне ферментування виховного процесу.	3
<i>Кукалець М.В., Мусій І.М.</i> Історичний аналіз розвитку педагогічних технологій.	8
<i>Дем'янюк Т.Д.</i> Соціально-психологічні механізми та загальнопедагогічні чинники виховання громадянина України.	10
<i>Кіндрат В.К.</i> Патріотичне виховання підлітків: психологічний аспект.	14
<i>Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М.</i> В.І. Вернадський і формування інтелектуального потенціалу нації.	23
<i>Косарева Н.І.</i> Формування почуття совісті як важливої риси громадянина-гуманіста.	28
<i>Калита Н.І.</i> Проблема жіночого виховання в структурі виховного ідеалу К. Ушинського.	31
<i>Пагура Т.І., Котовська Л.Г., Логін Т.П.</i> Теоретичні аспекти компетентісно зорієнтованого навчання.	34
<i>Панченко М.С., Панченко І.М., Поліщук Н.В.</i> Наука і духовність у процесі становлення творчої особистості.	39
<i>Боровець О.В.</i> Соціальна зумовленість системи виховання особистості.	44
<i>Безкоровайна О.В.</i> Проблема виховання культури особистісного самоствердження: концептуальні засади.	47
<i>Панчук А.П.</i> До проблеми громадянського виховання особистості.	53
<i>Савінова Н.С.</i> Стимулювання активної діяльності учнів в особистісно орієнтованому виховному процесі.	56
<i>Фіщук В.Г.</i> Стан організації самовиховання учнів в сучасній сільській школі.	62
<i>Нечипорук Л.І.</i> Формування моральної культури школярів в контексті загальнолюдських цінностей.	67
<i>Янцур М.С., Варич О.С.</i> Професійне самовизначення старшокласників у залежності від соціонічного типу особистості.	70
<i>Дещенко О.М.</i> Організаційно-педагогічні вимоги до навчального процесу з метою формування в учнів готовності до вибору професії.	77
<i>Войтович О.П.</i> Вивчення елементів фізики в курсах природознавства і математики початкової школи.	81
<i>Сіранчук Н.М.</i> Лінгводидактичне спрямування технологій розвитку образного мовлення в молодших школярів.	84
<i>Стельмащук Ж.Г.</i> Інтегрування різних видів мовленнєвої діяльності у процесі формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів.	88
<i>Колесніков С.А.</i> Гра на дитячих елементарних інструментах як засіб розвитку дітей молодшого шкільного віку.	91
<i>Трофімчук В.М.</i> Художнє конструювання як творчий навчально-виховний процес проектного моделювання старшокласників.	94
<i>Оксенюк О.В.</i> Відбір та структурування змісту історичного матеріалу з метою формування національних цінностей в учнів.	97
<i>Войтко А.І.</i> Організація професійних проб учнів VIII-IX класів загальноосвітньої школи.	102
<i>Денисюк Н.В.</i> Вирішення проблеми формування екологічної компетентності дівчат в програмах та навчально-методичних виданнях з трудового навчання (обслуговуюча праця).	104
<i>Семенович С.В.</i> Соціальна адаптація юнаків старшого шкільного віку засобами атлетичної гімнастики.	110
<i>Грицик Т.А.</i> Особливості форм та методів контролю навальних досягнень учнів з математики у профільних фізико-математичних класах.	113
<i>Парховнюк Г.О.</i> Роль вчителя інформатики в процесі формування професійного самовизначення старшокласників.	118
<i>Гудовсек О.А.</i> Роль позашкільних закладів освіти в системі естетичного виховання учнів (1950-1990 р.р.).	122
<i>Дем'яненко І.О.</i> Місце початкової спеціалізованої музичної освіти в структурі суспільних відносин.	125
<i>Мегем Є.І.</i> Навчальне завдання в проектній діяльності як особистісно значима проблема.	130
<i>Лісова С.В.</i> Деякі аспекти впровадження кредитної системи навчання.	134
<i>Шевчук А.С.</i> Технологія розробки програмно-методичного забезпечення фахових дисциплін за принципами кредитно-модульної системи.	135
<i>Мищеня О.М.</i> Формування громадянської відповідальності особистості у процесі засвоєння загальноосвітніх знань.	141
<i>Веремчук А.П.</i> Комплексне забезпечення реалізації системних функцій підготовки педагогів.	147
<i>Симчук Н.Р.</i> Проектно-технологічна діяльність студентів педагогічних коледжів.	151
<i>Хроленко М.В.</i> Модель процесу формування екологічної свідомості студентів педагогічних університетів.	157
<i>Завалевський Ю.І.</i> Роль професійної компетентності вчителів в умовах розбудови сучасної середньої освіти.	161
<i>Лупенко-Ковтун С.М.</i> Формування умінь діалогічної взаємодії майбутніх учителів та інтерактивні технології навчання.	165
<i>Войтович І.С., Громов Д.В., Батишкіна Ю.В.</i> Методика застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищих навчальних закладах для роботи з інформаційними ресурсами.	168
<i>Стегній Т.А.</i> Інформаційні технології в практиці викладання музичного виховання у педагогічному навчальному закладі.	172
<i>Троцюк М.В.</i> Ієрархія ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу.	174

<i>Мезем О.М.</i> Запровадження теоретичних аспектів методики викладання біології у практику роботи вітчизняної школи (друга половина 60-х—70-ті роки XX ст).	178
<i>Дупак Н.В.</i> Професійне навчання й підготовка фахівців у країнах Західної Європи.	183
<i>Димченко С.С.</i> Духовне відродження особистості Гната Хоткевича в контексті розвитку кобзарського мистецтва України.	185
<i>Потапчук Т.В.</i> Духовна музика – один із засобів формування духовного світу людини.	189
<i>Тарківська-Нагиналюк О.Д.</i> Особливості читання з листа у вокально-інструментальному ансамблі.	192
<i>Бондарчук А.Я.</i> Культура сімейних взаємин як педагогічна проблема.	195
<i>Відомості про авторів.</i>	198

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 39

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 18. 02. 2008 р. Підписано до друку 28. 03. 2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 30,3. Обл. вид. арк. 30,7. Замовлення №67/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 8-0362-22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 8-0362-26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 39. —
Рівне: РДГУ, 2008. — 202 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 9.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії і методики виховання та навчання учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді, підготовки майбутніх педагогів.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20